

SALMAN RUŽDI

TLO POD
NJENIM NOGAMA

Prevele Aleksandra V. Jovanović i Sunčica Stojilović

VULKAN

IZDAVAŠTVO

Beograd, 2019.

Naziv originala:
Salman Rushdie
THE GROUND BENEATH HER FEET

Copyright © 1999, Salman Rushdie

All rights reserved

Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02914-7

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Za Milana

Ne dižite mu spomenik. Nek ruža
jedino cveta za nj u leta duga.
Jer Orfej to je. Preobražen se pruža
kroz sve stvari. Što imena druga

tražiti s mukom? U svakome dašku
pesme je Orfej. On dolazi i mine...*

R. M. Rilke, *Soneti posvećeni Orfeju*

* Prevod Branimira Živojinovića. (Prim. prev.)

1. PČELAR

Na Dan Svetog Valentina 1989. godine, posljednji dan svog života, legendarna pevačica Vina Apsara probudila se, jecajući, iz sna o prinošenju ljudske žrtve, u kome je žrtva bila ona sama. Muškarci, goli do pasa, nalik na glumca Kristofera Plamera, čvrsto su je držali za ručne zglobove i gležnjeve. Razapeli su joj obnažene udove, koji su se još koprcali na uglačanom kamenu sa likom Kvecalkoatla, krilate zmije. Otvorena usta pernate zmije označavala su ulaz u mračni ambis u kamenu i, mada su njena sopstvena usta bila širom otvorena i ispuštala strašne krike, jedino što je čula bilo je paljenje i gašenje bliceva; ali, pre nego što su stigli da joj prerežu grkljan, pre nego što se njen život izlio u taj užasni sud, probudila se u podne u gradu Gvadalahara, u Meksiku, u tuđem krevetu u kome je pored nje ležao polumrtav, nepoznat nagi mladić, melez špansko-indijanskog porekla, kome je bilo tek nešto više od dvadeset godina i koji je u mnogobrojnim novinskim napisima nakon ove nesreće identifikovan kao Raul Paramo, plejboj i naslednik poznatog lokalnog biznismena, vlasnika moćne građevinske kompanije u čijem sastavu je bio i ovaj hotel.

Krevetski čaršavi natopljeni njenim znojem mirisali su na žalosni noćni susret. Raul Paramo bio je bez svesti, beskrvnih usana, dok mu se telo s vremena na vreme grčilo, što Vinu podseti na koprcanje njenih udova u snu. Nakon nekoliko trenutaka, iz dubina njegovog ždretra začuše se zastrašujući zvuci, kao da mu neko reže grkljan, kao da mu krv ističe kroz grimizni osmeh nevidljive rane u zamišljeni pehar. Uplašena, Vina skoči sa

kreveta i zgrabi odeću – kožne pantalone i korset boje starog zlata u kome je prethodne večeri napustila scenu u zgradi gradskog doma kulture. Iz prezira i očajanja, prepustila se ovom bezimеноm mladiću koji je bio više nego dvostruko mladi od nje, koga je manje-više nasumice odabrala iz gomile obožavalaca iza scene – dokonih snobova, ljigavih tipova sa cvećem, industrijskih magnata, društvenog smeća iz otmenih krugova, gospodara podzemlja i prinčeva tekile, koji su, svi bez razlike, imali limuzine i bili spremni da zvezdi večeri ponude šampanjac, kokain, a možda i dijamante.

Muškarac joj se predstavi ulagujući se i nabacujući, ali ona nije želela da čuje ni njegovo ime ni koliko novca ima na računu. Ubrala ga je kao cvet i stavila među zube, naručila poput obroka brze hrane, a zatim ga preplašila silinom svog nezajažljivog apetita, počevši da se naslađuje njime onog trenutka kad su se zalupila vrata na kolima, pre nego što je vozač imao vremena da zatvori pregradu koja je putnicima obezbeđivala privatnost. Nakon toga, vozač je s poštovanjem govorio o njenom nagom telu; dok su ga novinski urednici nalivali tekilom, šapatom je opisivao njenu uzavrelu i uspaljenu put, kao da je u pitanju neko čudo, i ko bi pomislio da je uveliko prevalila četrdesetu, mislim da je neko odozgo želeo da je sačuva baš ovakvu. Sve bih učinio za takvu ženu, vajkao se vozač, vozio bih dvesta kilometara na sat, da je poželela, zabio bih se u betonski zid zbog nje, da je želela da umre.

Tek kad se doteturala do hodnika na jedanaestom spratu hotela, napola obučena i pospana, spotakavši se na nepodignute novine, čiji su naslovi o francuskim nuklearnim probama u Pacifiku i političkim nemirima u južnoj provinciji Čijapa zamrljali masnim mastilom njene bose tabane, shvatila je da je ona soba na kojoj su se vrata upravo zalupila bila njena sopstvena, da nema ključ i da ima sreće što je u ovom času nabasala baš na mene, fotografa, gospodina Umida Merčanta, poznatog kao Rai, njenog, recimo, drugara iz davnih dana u Bombaju, jedinog fotografskog manijaka u radijusu od hiljadu kilometara koji je ni za šta na svetu ne bi fotografisao ovako užasno usplahirenu i neurednu, nimalo nalik na sebe, a što je još gore nalik na ženu svojih godina, jedinog kradljivca izraza koji joj nikad ne bi ukrao ovaj umorni, progonjeni pogled, taj nepogrešivi izraz istrošenosti i bespomoćnosti u očima optočenim tamnim kolutovima, sa grivom zamršene, ućebane crvene kose koja joj je štrčala sa temena poput čube detlića, dok su njene divne usne, drhtave i nesigurne, sa uskim urezima nemilosrdnih godina, koji su se produbljavali na njihovim uglovima, doprinosile da izgleda

poput arhetipa zanosne boginje roka na pola puta ka očaju i uništenju. Bila je odlučila da se ofarba u crveno za ovu turneju, jer je u četrdeset četvrtoj godini ponovo počinjala solo karijeru bez Njega, prvi put nakon toliko godina bila je na turneji bez Ormusa, tako da zapravo nije ni bilo čudno što je grčevito pokušavala da pronađe sebe. Bila je usamljena. To se mora priznati. Svejedno da li je u pitanju javni ili privatni život, jednostavno je bilo tako: bez obzira na to s kim je, bez njega je uvek bila sama.

Dezorijentacija: gubitak Istoka. I Ormusa Kame, njenog sunca.

Nije bila čista slučajnost što je naletela na mene. Bio sam uvek spreman da joj pomognem. Tražio sam je, čekao njen poziv. Uveren sam da bi nas bilo na desetine, stotine ili hiljade, da je poželela. Ipak mislim da sam bio jedini. Poslednji put kad me je pozvala, nisam mogao da joj pomognem, i umrla je. Nestala je u pola svoje životne priče, poput nezavršene pesme, napuštene na mostu, lišena prava da sledi svoje životne stihove do poslednje završne rime.

Dva sata pošto sam je spasao iz bezmerno dubokog ponora hotelskog hodnika, helikopter nas je odvezao u Tekilu, gde je don Anhel Kruz, vlasnik jedne od najvećih plantaža plavih agava i čuvene destilerije Anhel, gospodin o kome se pričalo da ima sjajan pevački glas – tenor, velikog okruglog trbuha i nenadmašne gostoljubivosti, trebalo da priredi zabavu u njenu čast. U međuvremenu Vinin donžuan otpremljen je u bolnicu, uhvaćen u makaze snažnih grčeva prouzrokovanih prekomernom dozom droge, koji su se najzad pokazali smrtonosni, a s obzirom na ono što se kasnije dogodilo Vini, svet je danima nakon ovog događaja iscrpno obaveštavan o sadržaju i stanju mladićevog krvotoka, stomaka, creva, skrotuma, očnih šupljina, slepog creva i kose, zapravo svih organa izuzev mozga, pošto niko nije smatrao da u njegovom mozgu postoji još bilo šta što je vredno pažnje s obzirom na to da su ga narkotici tako temeljno zamutili da niko od prisutnih nije mogao da razume njegove reči izrečene u grču prilikom poslednjeg napada. Međutim, nekoliko dana kasnije, kad su detalji ovog događaja postali dostupni na internetu, veliki poštovalac fantastične književnosti koji se predstavio kao <elrond@rivendel.com> u svom javljanju iz kvarta Kastro u San Francisku objasnio je da je Raul Paramo govorio orčki, đavolji govor izmišljen za podanike mračnog gospodara Saurona u čuvenom delu pisca Tolкина: *Ash nazg durbatuluk, ash nazg gimbatulash*

nazg thrakatulukagh burzum-ishi krimpatul. Posle ovog događaja, glasine o postojanju satanskog odnosno sauronskog jezika širile su se neprestano internetom. Izražena je pretpostavka da je ovaj mladi melez bio obožavatelj kulta đavola, opaki sluga podzemnog sveta i da je Vini Apsari bio poklonio zlokobni prsten neprocenjive vrednosti, koji je prouzrokovao potonju tragediju, a zatim je odvuкао dole u pakao. Ali Vina je dotad već bila prešla u mit i postala poput posude u koju je svaki moron mogao da izlije svoja bezvezna naklapanja ili, recimo, ogledalo kulture čiju prirodu najbolje možemo razumeti rekavši da je leš njeno istinsko ogledalo.

Jedan prsten da njima vladam, jedan prsten da nađem njih, jedan prsten da ih sve dovedem i da u mraku vežem ih. Sedeo sam pored Vine Apsare u helikopteru kojim smo leteli u Tekilu i nisam joj video nikakav prsten na ruci, izuzev amajlijskog mesečevog kamena koji je uvek nosila na ruci da bi je vezivao za Ormusa Kamu i podsećao na njegovu ljubav.

Svojim pratiocima na ovoj turneji naredila je da idu suvoznim putem izabравši samo mene za svog pratioca u vazduhu: „Od svih vas – kretena – samo u njega imam poverenja“, zarežala je. Pošli su jedan sat pre nas, čitav zoološki vrt na okupu – zmija od menadžera turneje, hijena od lične sekretarice, gorile zadužene za bezbednost, onaj paun od frizera i aždaja zadužena za odnose sa javnošću, ali sada, dok je helikopter leteo nad kolonom automobila, izgledalo je da su se sa Vine podigli tamni oblaci, koji su je prekrili na početku puta, i ona naredi pilotu da nekoliko puta preleti nisko iznad kola što su prolazila ispod nas, sve niže i niže, dok mu se oči nisu raširile od straha, a zenice postale užarene i sitne poput vrha čiode, ali bio je njome opčinjen, kao i svi mi, i izvršio je naredbu. Neprestano sam vikao *više, više* u mikrofon koji je bio pričvršćen za ušne branike naslona za glavu, dok mi je u ušima odzvanjao njen smeh, poput zvuka udaranja vrata na vetru, a kad sam je pogledao s namerom da joj kažem da se plašim, video sam da plače. Policajci su bili neuobičajeno blagi dok su vršili uviđaj na mestu gde je pronađen polumrtav Raul Paramo, zadovoljivši se samo upozorenjem da i ona može postati predmet istrage. Njeni advokati prekinuli su svaku dalju raspravu, ali kasnije je izgledala napeta, nesigurna, sijajući poput sijalice koja samo što nije eksplodirala i raspršila se u paramparčad, poput zvezde padalice, poput vasiona.

Napustili smo potom kolone motornih vozila i sad smo nadletali plavičasta brda i doline prekrivene plantažama agava, a Vinino raspoloženje ponovo se promenilo i počela je da se kikoće u mikrofon uporno govoreći

kako je vodimo u neko nepostojeće mesto iz mašte, zemlju čuda, jer kako je moguće da postoji mesto koje se zove Tekila, „kao kad bismo rekli da viski potiče iz Viskija ili džin iz Džina“, ponavljala je. „Je li Votka neka ruska reka? Prave li rum u Rumu?“ A zatim joj se lice smrknu i promrmlja gotovo nečujno usled buke motora: „Heroin, dakle, potiče od heroja, a koka od koknuti.“ A možda sam prisustvovao nastanku neke pesme. Kad je policija kasnije pilota i kopilota ispitivala o događajima u toku ovog leta, džentlmenski su prećutali sve pojedinosti Vininog monologa za vreme kojeg je neprestano lebdela između oduševljenja i očaja. „Bila je veoma uzbuđena“, rekoše, „osim toga, govorila je engleski, tako da nismo razumeli.“

Nije bio u pitanju samo engleski, jer samo je mene mogla da obaspe frazama na bombajskom uličnom argou, *Mumbaj ki kachrapatibaat-cheet*, u kome bi rečenica mogla početi na jednom jeziku, nastaviti se na drugom ili čak trećem, a zatim se izviti nazad u prvi. Naš akronimski naziv za ovaj jezik bio je *gumeni*. Gudžarati urdu marati engleski indijski. Bombajci su, poput mene, govorili pet jezika rđavo, a nijedan dobro.

Na ovoj turneji, daleko od Ormusa Kame, Vina je otkrila muzička i verbalna ograničenja svoje muzike. Napisala je nove pesme kako bi istakla taj svoj nebeski glas ogromnog muzičkog raspona, stepenice za raj Ime Sumak, instrument čije mogućnosti, kako je sad tvrdila, Ormus Kama nikad nije dovoljno iskoristio; ali u Buenos Ajresu, Sao Paulu, Meksiko Sitiiju i Gvadalahari i sama je čula mlaku reakciju publike na te pesme uprkos zalaganju trojice otkačenih Brazilaca na udaraljka i dvojice argentinskih gitarista koji, usled nesavladivog osećanja rivalstva, zamalo da svaku tačku okončaju potezanjem noževa. Čak ni pojava gosta, meksičkog superstara čika Estebana, nije zapalila publiku; zapravo, njegovo glatko izbrijano lice i usta puna veštačkih zuba samo su istakli njenu mladost na zalasku, na koju je ukazivao i prosek starosti posetilaca. Klinci nisu došli, bar ne u velikom broju.

Ipak svaki od starih hitova sa poslednje ploče benda VDO bio je propraćen glasnim odobravanjem publike, i mora se priznati da je za vreme ovih numera bezumlje perkusionista prerastalo u blaženstvo, zvuci instrumenata sukobljenih gitarista stapali bi se u jedan jedinstveni ton, pa čak i stara mrcina Esteban izgledao je kao da je upravo sišao sa svojih planinskih pašnjaka. Dok bi Vina Apsara pevala muziku i izgovarala reči Ormusa Kame, mlađarija iz publike odjednom bi poskakala i počela da đuska, hiljade ruku podigle bi se i kretale kao jedna, opisujući u vazduhu na jeziku simbola, ime slavne grupe, u ritmu gromoglasnih uzvika odobravanja:

V! D! O!

V! D! O!

Vrati mu se, govorili su. Želimo da budete zajedno. Ne odbacuj svoju ljubav. Umesto raskida, želimo da se vratite jedno drugom.

Visoko uzdizanje. Ili Vina do Ormusa. Ili „Nas dvoje“ u prevodu na *gumeni* V-dva. Ili vidi raketu V-2. Ili V kao mir o kome su sanjali, a D kao dva, njih dvoje, a O kao obožavanje, njihovo uzajamno obožavanje. Ili omaž jednoj od čuvenih zgrada u Ormusovom rodnom gradu: Victoria Domesticus Orchestra. Ili ime koje je izmišljeno davno kad je Vina ugleдала neonsku reklamu za starinsko bezalkoholno piće, vimdo, u kojoj su bila osvetljena samo tri slova, Vimdo bez *im*:

V... D... Ohh.

V... D... Ohh.

Dva vriska sklopljena u jedan uzdah. Orgazam prošlosti čije znamenje nosi na ruci. Kome zna da mora, bez obzira na mene, da se vrati.

Popodne je bilo vrelo, sparno i suvo, po Vininom ukusu. Još u toku leta pilot je bio obavješten o neznatnim podrhtavanjima tla, ali prošla su, uveravao nas je, tako da nema potrebe da odložimo sletanje. Zatim je opsovao Francuze. „Nakon svake od onih proba, sačekajte pet dana, jedan, dva, tri, četiri, pet, i zemlja će početi da drhti.“ Spustio je helikopter na prašnjavo fudbalsko igralište u centru malog grada Tekila. Uveren sam da je celokupna policijska sila ovog malog mesta bila upotrebljena da drži lokalno stanovništvo na bezbednoj udaljenosti od nas. Dok je Vina Ap-sara sa kraljevskim držanjem silazila niz stepenice (bila je rođena da bude princeza, ali postala je kraljica), prolomi se uzvik *Viiinaaaa*, u kome su samoglasnici bili otegnuti od čiste čežnje, i shvatih, po ko zna koji put, da joj uprkos njenom preteranom ekstravaganciji, uprkos javnom ispoljavanju svih čudi njenog hirovitog života, *nahre*, svet ništa nije zamerao – nešto u njoj razoružavalo je ljude i u njima je umesto besa ključala nepregledna, nepodeljena strast kao prema sopstvenom novorođenom detetu.

Možda je to ljubav.

Dečaci za kojima su trčali oznojeni panduri, pohrliše u hodnik, a zatim ugledasmo don Anhela Kruza kako stoji pored dva srebrna „bentlija“, čija boja je bila istovetna sa bojom njegove kose, i izvinjava se što nas nije dočekao zvucima neke arije, ali ta prašina, ta nesrećna prašina koja je uvek neprijatna, a sad kad zemlja podrhtava još je gore, ali, molim vas senjora, senjor, i nakašljavši se blago u zglob ruke, povede nas prema prvom u koloni

„bentlija“, molim vas da odmah krenemo i počnemo, kao što je planirano. Seo je u drugo vozilo brišući lice ogromnom maramom, ne skidajući široki izveštačeni osmeh sa lica. Pod maskom savršenog gostoprimstva mogla se nazreti mučna pometenost. „Ovaj čovek ima neku muku“, rekoh Vini dok smo se vozili prema plantaži. Slegla je ramenima. Prešla je Most Oukland Bej u oktobru 1984, vozeći u pravcu zapada skupa kola za reklamu u časopisu *Veniti fer*, a na drugom kraju stala je ispred benzinske pumpe i izašla iz kola koja su zatim podignuta sa zemlje – sva četiri točka lebdela su u vazduhu poput prizora iz budućnosti, odnosno *Povratka u budućnost*. U tom trenutku Most Bej je padao kao dečja igračka. Stoga, „Ne drmaj me“, reče mi Vina svojim raskošno moćnim, katastrofičnim glasom kad smo stigli na plantažu gde su nas don Anhelovi radnici očekivali, spremivši za nas slamnate kaubojske šešire kao zaštitu od sunca, dok su majstori sa mačetama nestrpljivo čekali svoj čas da nam pokažu kako se podseca drvo agave i obrezuje veliki plavi „ananas“ koji se zatim šalje na dalju obradu, u mašine za ceđenje. „Rai, dušo, makni mi tog Rihtera. Već sam se dosta tresla.“

Životinje su se ponašale čudno. Šareni psi mešanci trčali su ukrug i kevtali dok su konji rzali. Nad glavom su nam graktale tajanstvene ptice. Podrivačka seizmička aktivnost nastavila se pod pljuskom reči gostoljubivog i predusretljivog don Anhela Kruza koji nas je vodio kroz destileriju, ovo su naši tradicionalni drveni kazani, a ovo su sjajna nova tehnološka čudesa, najvažnija investicija za budućnost ogromne, neprocenjive vrednosti. Strah je curio niz njegovo lice, zajedno sa kapima užeglog znoja. Rasejano je tapkao natopljenom maramicom mlaz neprijatnog mirisa i, dok je posmatrao put nastajanja pića od biljke do flaše, oči mu se raširiše od jada posmatrajući krhkost svog imetka, tečnost koja se ljuljuška pod staklom, a strah od zemljotresa počeo da mu vlaži uglove očiju.

„Otkad su počele probe, prodaja francuskih vina i žestokih pića opala je za dvadeset odsto“, promrmlja vrteći glavom. „Od toga su profitirale vinarije u Čileu, kao i kompanije naših ljudi ovde u Tekili. Ne biste verovali kako je vrtoglavo porasla potražnja na inostranom tržištu.“ Obrisa oči nadlanicom drhtave ruke. „Zašto nam je bog ponudio takav dar, samo da bi ga ponovo uzeo? Zašto nas iskušava?“ Žmirkao je posmatrajući nas, kao da zaista možemo da odgovorimo na ovo pitanje. Kad je shvatio da nema odgovora, ščepa Vinu Apsaru za ruke, postavši podanik na njenom dvoru, koga je muka naterala da pribegne ovom činu preterane prisnosti. Ona ne pokuša da se oslobodi.

„Nisam rđav čovek“, reče Vini don Anhel, preklinjućim glasom kao da od nje traži milost. „Bio sam dobar prema radnicima, privržen deci, pa čak i veran svojoj ženi, izuzev nekoliko, istini za volju, sitnih indiskrecija, a i to je bilo pre dvadeset godina, senjora, vi ste otmena dama, shvataate slabosti srednjeg doba. „Zašto je onda baš mene zadesila ovakva sudbina?“ Pognuo je glavu pred njom i pustio joj ruke, a sopstvene ruke, izukrštanih prstiju, zaustavio u očajanju ispred zuba.

Bila je navikla da daje oprost grehova. Položi mu svoje oslobođene ruke na ramena i poče da mu govori „onim glasom“, da mu šapuće kao ljubavniku, terajući strah od zemljotresa kao zločesto dete koje je poslala u ćošak i zabranila mu da kinji divnog don Anhela, a zatim, usled čudotvornog dejstva njenog glasa, pre nego sadržaja onog što je govorila, ucveljeni magnat prestade da se znoji i lagano poče postepeno da mu se vraća dobro raspoloženje, pa podiže svoje ugojeno lice i osmehnu se. „Dobro“, reče Vina Apsara. „Prezalogajimo nešto.“

U staroj hacijendi u kojoj je nekad bila smeštena porodična firma, a koja se danas koristila samo izuzetno, za počasne prijeme poput ovog, na terasi sa koje se pogled pružao na baštu sa fontanama, bio je postavljen dugačak sto za obed, a u trenutku Vininog ulaska zaszvira marijači bend. Zatim stiže kolona motornih vozila i poče da izlazi užasna povorka tipova iz sveta roka koji su se kikotali, šepurili i prosipali izvrsnu domaćinovu tekilu, kao da je jeftino pivo na nekom žuru ili vino iz kutije, razmetljivo sejući okolo utiske s putovanja po zemlji koja podrhtava, dok je lični sekretar bljuvao psovke na račun nemirnog tla, kao da namerava da ga tuži, a menadžer turneje se smejaio razdragano kao da je upravo potpisao neki novi ugovor sa sramno izrabljivačkim uslovima, paun je skakao i vriskao, dok bi gorile, s vremena na vreme, promumlale pokoju jednosložnu reč, argentinski gitaristi koškali se, kao i obično, a bubnjari – o, bubnjari! – naprasno su se ohrabрили i kreštavim glasovima upustili se u, tekilom podstaknuto, ogovaranje, marijači benda, čiji gizdavi vođa odeven u crno-srebrno odelo, čuvši to, tresnu sombrero na pod i maši se srebrnog pištolja koji mu je bio vezan za butinu, ali don Anhel se smesta umeša i, da bi sačuvao veselo raspoloženje, dobroćudno reče: „Molim vas, ako mi dozvolite, otpevao bih nešto samo za vas.“

Zvuk autentičnog kontratenora ućutkuje svaku prepirku, njegova univerzalna milozvučnost gotovo nas posramljuje i čini beznačajnima, poput muzike sfera. Don Anhel Kruz pevao je Glukovu kompoziciju, *Trionfi*

Tlo pod njenim nogama

amore, a marijači bend obavio je dobar posao u ulozi Hora koji prati ovog Orfeja.

*Trionfi Amore!
E il mondo intiero
Serva all'impero
Della beltà.*

Nesrećni završetak Orfejeve priče, kad je Euridika bila zauvek izgubljena jer se Orfej osvrnuo, oduvek je predstavljao teškoću kompozitorima i piscima libreta. Hej, Kalcabiđi, kakav ti je to kraj? Kako samo depresivno zvuči, zar narod treba da ode sa predstave oklembesjenog nosa, kao posle pogreba? Hej! Hej, unesi malo vedrine, pa da! – Svakako, her Gluk, ne uzrujavajte se. Sve je u redu! Ljubav je jača od Hada. Ljubav će smekšati bogove. Kako bi bilo da je vrate na zemlju? „Ma hajde, mala, briši, tip je lud za tobom! Kakve veze ima jedan mali pogled?“ Zatim ljubavnici prave veliku zabavu! Igranje, pijanka, sve se ori. I eto ti veličanstvenog završetka, svi će otići kući zadovoljni – Odlično. Meni se sviđa, Ranijero. – Naravno, Vilibalde. Zaboravi.

A onda je nastupilo veliko finale. Trijumf ljubavi nad smrću. Čitav svet se povinuje pravilima lepote. Na iznenađenje svih, uključujući i mene, rok zvezda Vina Apsara ustade i otpeva obe deonice soprana – i Amorovu i Euridikinu pesmu – i mada nisam stručnjak, izgledalo mi je da je to učinila savršeno, kako u pogledu muzike tako i teksta, a njen glas koji je odzvanjao zadovoljno, u ekstazi, kao da je želeo da saopšti – konačno si shvatila za šta sam stvoren.

*... E quel sospetto
Che il cor tormenta
Al fin diventa
Felicità.*

Dobro, izmučeno srce ne nalazi ljubav: ono *postaje ljubav*. U svakom slučaju – to je priča. Tako kaže pesma.

* * *

Čim je završila, zemlja poče da se trese, da tapše njenoj pesmi. Sva ona mrtva priroda na stolu, tanjiri sa mesom, činije sa voćem i flaše najbolje Kruzove tekile, pa čak i sam sto počeše da poskakuju i poigravaju kao na Diznijevom filmu, nepokretni objekti oživeli su pod rukom malog veštog mađioničara, uobraženog miša; ili možda su pokrenuti jednostavno snagom njene muzike došli da se pridruže završnoj *chaconne*. Dok sam pokušavao da se prisetim tačnog redosleda događaja, otkrih da moje sećanje liči na nemi film. Uveren sam da je zvukova bilo. Uveren sam da ni u pandemonijumu, gradu đavola koji odzvanja zvucima njihovog zlobnog pira, ne bi mogla biti proizvedena tolika buka kao u ovom meksičkom gradiću, u kome su pukotine gmizale duž zidova zgrada poput guštera, razvalivši svojim dugim, opakim prstima zidove don Anhelove hacijende, koja se, najzad, jednostavno srušila poput opsene, kulise iz nekog filma, a mi smo, kroz kovitlac prašine što se za njom podigao, izbačeni na ulice, koje su se urušavale dok su predmeti leteli kroz vazduh iznad njih, i počeli smo besciljno da trčimo koliko nas noge nose dok su crepovi padali sa krovova, drveće nam letelo oko glave, a kanalizacija prskala uvis iz tla, kuće eksplodirale, a koferi, koji su bili odlagani na tavane, počeli da padaju, poput kiše, po njima.

U sećanju mi je ostala samo tišina, tišina užasa. Tačnije, tišina fotografije, jer to je bila moja strast, kojoj sam naravno pribegao u času kad je izbio zemljotres. Misli su mi bile uokvirene kvadratićima filmske trake, koja kao da prolazi kroz moj stari „fogtlander lajka pentaks“, sastavljene od oblika i boja koji su na njoj zabeleženi u slučajnim trenucima i događajima, ponekad vešto, a ponekad nespretno sa objektivom usmerenim ponekad u ispravnom, a ponekad u pogrešnom smeru, ponekad na vreme, a ponekad u nevreme. Oko mene je bila samo iskonska tišina lica, tela i životinja, pa čak i same prirode, uhvaćena, svakako, u moju sliku, ali i u makaze straha od nepoznatog i bola zbog gubitka, ugrabljenih ovom neželjenom metamorfozom, zastrašujuća tišina života na rubu uništenja, preobražaj u zlatnu prošlost koja se nikad neće moći obnoviti, jer onaj ko je ikad doživeo zemljotres zna da, čak i ako prođete bez ogrebotine, nastavljate život sa saznanjem da zemljotres ostaje u grudima zemlje, poput ožiljka od srčanog udara, nesagledivo moćan, neprestano preteći da se vrati, da se oglasi novim udarcem još veće žestine.

Fotografija je moralna odluka koja se donosi u osmini ili šesnaestini ili sto dvadeset osmom delu sekunde. Puknite prstima; okidanje fotografskog

aparata je brže. Na sredokraći između voajera i svedoka, velikog umetnika i čistog ološa – tu sam proveo život praveći izbore u vremenskom rasponu koliko za treptaj oka. To je dobro, to je super. Živ sam, mada su me toliko puta ispljuvali i nazvali najpogrdnijim imenima. Mogu to da podnesem. Plaše me samo muškarci sa teškim oružjem. (A to su muškarci, gotovo bez izuzetka, svi ti Arnoldi sa terminatorima, svi ti žestoki tipovi, samoubice, sa bradom poput klozetske četke i ćosavom gornjom usnom; ali, kad se žene nađu na tom mestu – još su gore.)

Navukao sam se na događaje. Stimulisala me je akcija. Oduvek sam voleo da gurnem nos pravo u vrelo znojavo lice same stvari, širom otvorenih očiju, upijajući svaki atom događaja, isključivši sva ostala čula. Nisam mario ni za smrad, ni za ljigav dodir, ni za ukus koji bi vas mogao nagnati na povraćanje, čak ni za vrisak. Samo za izgled stvari. Tu sam dugo vremena tražio samoispunjenje i istinu.

Stvarnost: to se ne može uporediti ni sa čim – biti do guše u tome, ali sačuvati glavu. Nema ničeg sličnog tome na kugli zemaljskoj.

Davno sam naučio kako se postaje nevidljiv. To mi je pomoglo da dospem pravo do glavnih glumaca na svetskoj pozornici – bolesnih, umirućih, pomahnitalih, ožalošćenih, bogatih, pohlepkih, na vrhuncu moći i na dnu bede, gnevnik, opasnih, tajnovitih, zlih, dece, dobrih, zanimljivih; da uskočim u njihov magični prostor, pravo u srž njihovog gneva, bola ili transcendentalnog zanosa, da u jednom trenutku prodrem iza odbrambene opne koju su stvorili oko sebe i napravim svoju jebenu sliku. Ovaj dar nestajanja mnogo puta mi je spasao život. Magnetski bi me privlačila mesta za koja sam slušao upozorenja, poput: ne idi tim putem jer je na meti snajpera, ne ulazi u vojna utvrđenja ili dobro bi bilo da zaobiđeš ovo ratno uporište. Bilo je dovoljno da čujem: tamo još niko nije ušao sa kamerom i izvukao živu glavu, pa da se otisnem na put bez povratka. Kad bih se vratio, ljudi bi me čudno gledali, kao da vide duha i pitali kako mi je to uspelo. Zavrteo bih glavom. Zapravo, u većini slučajeva ni sam nisam znao. Kad bih znao, možda ne bih to mogao da ponovim i poginuo bih na nekom bezveznom ratištu. Možda će se jednom tako i dogoditi.

Znam jedino da umem da se umanjim. Ne fizički, jer bi to bilo teško pošto sam prilično visok i krupan, već psihički. Jednostavno se osmehnem tupavo i izgubim se u beznačajnosti. Svojim držanjem uspevao sam da ubedim snajpera da ne zaslužujem njegov metak, a ratnika da nije vredno zbog mene krvaviti ruke. Jasno sam im stavljao do znanja da je izlišno na

meni se junačiti. Možda je to palilo jer sam bio iskren i zaista sam želeo da omalovažim sebe. U sećanju čuvam neke scene koje prizivam onda kad želim da podsetim sebe na svoju bezvrednost. Tako mi je jedan oblik naučene skromnosti, koji je bio posledica mojih ranijih životnih propusta, pomogao da izvučem živu glavu.

„Sranje“, rekla bi Vina Apsara. „To je samo još jedna od tvojih tehnika da zbariš neku ribu.“

Tačno je da skromnost pali kod žena. Ali sa ženama to radim namerno. Osmehujem se pitomo i stidljivo, dajući neprimetne signale. Što se više povlačim stidljivo se osmehujući u svojoj antilopskoj jakni i vojničkim čizmama, obrijane glave (toliko puta su mi rekly da imam glavu divnog oblika), to su agresivnije. U ljubavi čovek napada povlačeći se. Ali ono što ljubav znači za mene i što je značila za Ormusa Kamu potpuno su različite stvari. Za mene je oduvek predstavljala veštinu, *ars amatoria*: prilaženje, odbacivanje straha, pobuđivanje interesovanja, glumljenje rastanka, lagani neumitni povratak. Postepeni uspon žudnje u samom čoveku. *Kama*. Umetnost ljubavi.

Za Ormusa Kamu ljubav je jednostavno bila pitanje života i smrti. Ljubav je bila doživotna i nastavljala je da živi posle smrti. Ljubav je bila Vina, a izvan Vine postojala je samo praznina.

Međutim, nikad nisam bio nevidljiv za mala zemaljska stvorenja. Majušni teroristi sa šest nogu nepogrešivo su me pronalazili. Pokažite mi (odnosno, bolje, nemojte mi pokazati) mrava, povedite me (nemojte me povesti) do ose, pčele, komarca, buve. Sažvakaće me za doručak ili već neki drugi obilniji obrok. Sve što ume da gricka – naći će put do mog tela. Tako sam u jednom trenutku, usred zemljotresa, dok sam fotografisao izgubljeno dete koje plače za roditeljima, osetio snažno pečenje, poput savesti, na obrazu i zatresao sam glavom, odmaknuvši se od aparata, u poslednjem času (hvala, promrmljah, tom groznom stvoru sa ralicom; to nije savest, već fotografsko šesto čulo) da bih se sklonio od potoka tekile. Provalili su iz mnogobrojne buradi koja je postojala u gradu.

Ulice su bile poput bičeva koji su se izvijali i pucketali, don Anhelova destilerija bila je jedna od prvih koja je podlegla silini ovog bičevanja. Staro drvo buradi poletelo je u vazduh, a novi metal se iskrivio i rasprsnuo pod pritiskom. Žuta reka tekile, peneci se, plavila je gradske ulice, a pomahnitalo stanovništvo okretalo se naglavce, nošeno bujicom rakije, koja je